

Szergej Obrazcov

Mindenki más és a kutya. R: Borisz Konsztantyinov. T: Jevgenyij Sahotyko

Olga Glazunova

HÚSZ ÉV OBRAZCOV NÉLKÜL

EGY KÍVULÁLLÓ SZEMSZÖGÉBŐL

Már több mint húsz éve eltávozott az élők sorából a múlt század egyik legjelentősebb és leghíresebb bábművésze, Szergej Obrazcov. 1901-ben született, hosszú élet jutott neki osztályrészül, s gazdag örökséget hagyott maga után, az általa alapított színházat, az előadásokat, tanítványokat, dokumentumfilmeket, könyveket és kortársai számos visszaemlékezését. Ez a rendkívüli Mester kitűnt sokoldalúságával és kreativitásával. Intuíciója és kifinomult művészi érzéke lehetővé tette számára, ha nem is feltétlenül tudatosan, hogy tükrözze munkáiban az elmúlt huszadik századot, a nagy találmányok, a háborús katalizmák, a társadalmi formációk, jelszavak és művészi irányzatok végtelen váltakozásának korát, mellyel egyidős volt. Szergej Obrazcov úttörő volt a maga területén, lényegében ő teremtette meg a hivatásos szovjet-orosz bábszínházat, nagy hatást gyakorolva nemcsak országunk, hanem az összes földrész több országának bábművészeire.

Az Állami Központi Bábszínház¹, melyet 1932-ben nyitottak meg, s amely most Szergej Obrazcov nevét viseli, a „Gazda” (így hívták vezetőjüket a művészek a folyosói beszélgetésekben) halála után egyszerre elárvult, és hosszú ideig nem tudtak találni új, arra méltó embert vezetőnek. Húsz hosszú éven keresztül a színházat számos tehetséges művész próbálta irányítani, de vagy nem illettek bele az esztétikájába, vagy nem fogadták be őket, vagy nem rendelkeztek megfelelő tulajdonságokkal a színház vezetéséhez, ahol változatlanul elevenen élt a nagy művész szelleme, és az általa alkotott törvények megingathatatlanak bizonyultak.

Maga Obrazcov, ahogy mostanság mondani szokás, erőteljes karizmával rendelkező ember volt. Személyes és színészi kisugárzása, nyitottsága és demokratizmusa mindenkit megigézett, magára

vonzotta a figyelmet, körülötte állandóan „sürögtek-forogtak” az emberek. Ám mind e mellett a Gazdának (ez a szó akaratlanul is az egész ország, az akkori Szovjetunió félelmetes Gazdájával való asszociációt hívta elő) a művészet vonatkozásában hajthatatlan elvei és szilárd nézetei voltak, melyeket, ahogy megfigyeltem, csak ritkán változtatott meg, s eközben megalkotta az akkori idők nagy stílusához szorosan kapcsolódó saját esztétikáját, a maga „obrazcovi” stílusát. Ezen időszak előadásáiban a legfontosabb mindig a bábparavánon játszó pálcás báb volt, amellyel színészei képesek voltak csodát művelni.

A szellemes és éles elméjű Obrazcov szerette az iróniát és a tréfát, nem hódolt be semmiféle „misztikának”, nem kedvelte igazán a marionettet, a baletet és az operát, ugyanakkor elismerte, hogy a bábszínház sok mindenben szimbolikus, ám kellő gyanakvással viszonyult a felesleges jelképes-séghez és a különféle izmusokhoz, azt magyarázta, hogy ez nem hiteles. Az összes, szerinte szokatlan és furcsa dolgot „dekadensnek” nevezte, hosszú ideig időpocsékolásnak tartotta a bábszínészek szakmai képzését, azt mondta, hogy ez olyan tehetség, amely megadatott az embernek születésétől fogva (az 1sten szót ritkán hallottam a szájából). Az idegen és ellentétes véleményeket mindig érdeklődéssel meghallgatta, de rendszerint megmaradt a sajátjánál.

Obrazcov más rendezőket is beengedett a színházába, de ritkán maradtak ott hosszabb ideig. Ha valaki arra tett utalást, hogy jó lenne, ha előkészítené a váltást, a következő replikával válaszolt: „*Molière-nek, Shakespeare-nek is volt színháza és Obrazcovnak is van*”. Utána valami más lesz, jön egy új művész, meghozza a saját törvényeit, és új történet kezdődik.

1 Oroszul: Goszudarsztvennij teatr kukul; az orosz szövegben a rövidítése szerepel: GCTK.

Carmen, én Carmenem. + A fiatal XIV. Lajos. Sz: Andrej Gyennyikov, 2004, 2007, 2001. Állami Akadémiai Bábszínház, Moszkva

Nyizsinszkij, Isten őrült bohóca. Sz: Andrej Gyennyikov, 2008, Moszkva

Dal a Volgáról

Miután a Gazda eltávozott az élők sorából, elbarátai őszintén törekedtek arra, hogy megőrizték a múlt hagyományait, és magától értetődő, hogy Obrazcov neve és stílusa fémjelezték továbbra is az ország vezető színházát... Természetes, hogy ilyen jelentős közösség és színházi tulajdon nem maradhatott sokáig felügyelet nélkül, más lett az élet, sok minden megváltozott, dicstelenül a Léthé vizébe zuhant a szerencsétlen „szocialista realizmus”, és országunk bábszínházaiiban már régóta a fiatal avantgárd – képviselői a rendezők, a „Koroljov-fiókák”, Mihail Koroljovnak, az 1-es számú bábművész, Szergej Obrazcov ellenlábásának tanítványai – adta meg az alaphangot. Nem a fővárosban, Moszkvában, hanem Leningrádban-Szentpéterváron, mintegy tördőfésként az öregedő Mester hátába, kezdetét vette a bábművészek – színészek, rendezők, bábszervezők – professzionális képzése.

Az Állami Akadémiai Bábszínházban², amely már Obrazcov nevét viselte, az alapító halála után néhány évvel megjelent Rezo Gabriadze, a széles körben ismert forgatókönyvíró, író, képzőművész, szobrász, a Tbiliszi Bábszínház alapítója. Úgy határozta meg magát, mint Szergej Obrazcov követője, tanítványának tartotta magát, nagy megtiszteltetésnek érezte, hogy az ő anyaszínházában lehet, de nem sokáig maradt ott. Miután nem találta meg a hangot a társulattal, Gabriadze nemsokára elhagyta a patinás falakat, és Szentpétervárra tette át székhelyét, ahol már régóta pezsgett a „bábélet”, és ahol szüntelenül készülődött a fiatal utánpótlás. Úgy tűnhetett ugyanakkor, hogy a dicstelen moszkvai tartózkodás sem Gabriadze, sem a bábművészek fiatal nemzedéke számára nem tűnt el nyomtalanul. Éppen ott, az Állami Akadémiai Bábszínház műhelyében született meg a legendás *Dal a Volgáról*,

2 Oroszul: Goszudarsztvennij akagyemiceszkij tyeatr kukol; az orosz szövegben a rövidítése szerepel: GACTK

a II. világháború sztálingrádi csatájának szentelt tragédia, melyet pálcás bábokkal és marionettekkel játszottak a költői metaforák és szimbólumok nyelvén, Szergej Obrazcov alkotásaitól merőben különböző stílusban. Az előadásban a háború borzalmaait és tragédiáit nemcsak az eleven emberek éltek meg, de az állatok (lovak), sőt a rovarok (hangyák) is. Azoknak a szentpétervári ifjú bábművészeknek, akik láthatták a *Dal a Volgáról*, és főként azoknak, akik részt vehettek az előadásban, rendkívüli ösztönzést jelentett saját alkotói kezdeményezéseikhez és útkeresésükhez. Nem véletlen, hogy az északi fővárosban virágzott fel az Obrazcov számára oly idegen, ám a péterváriak által annyira kedvelt, elegáns marionett. A marionettet annyira megszerették, hogy a későbbiekben már nem volt ritka vendég a moszkvai báb-színházak színpadain sem.

Miután az Állami Akadémiai Bábszínház megvált Rezo Gabriadzétól, újból az üresség vált uralkodóvá, a színház a „Godot-ra várva” helyzetében találta magát. Ám, mint ismeretes, a „természet nem tűri a pusztaságot”. Nemsokára a színházban egymást követve jelent meg két rendező – Jekatyerina Obrazcova, Szergej Obrazcov unokája, meg egy „Isten áldotta” fiatal tehetség, színész, rendező, képzőművész és költő, Andrej Gyennyikov. Jekatyerina Obrazcova egy rövid ideig a színház művészeti vezetője volt, de váratlanul lemondott erről a tisztségről, és most mint a beosztott rendezők egyike, előadásaiiban őrzi a hagyományokat, és a maga módján folytatja híres-nevezetes nagyapja örökségét.

Miután Andrej Gyennyikov megjelent az Állami Akadémiai Bábszínházban, a szó szoros értelmében olyan szituáció jött létre, mint a „színház a színházban”, ami egyáltalán nem hasonlított Szergej Obrazcov világára. Ha a régi időkben a gyermeknőzőknek meséket állítottak a színpadra, a felnőtteknek pedig általában parodisztikus és koncert jellegű előadásokat tartottak, most viszont a repertoár Puskin *Kis tragédiái*, *A huligán gyónása*, Szergej Ileszenyin orosz költőről, az emigrációban elhunyt, nagy orosz táncosnak szentelt *Myzinszkij*, *Isten örült bohóca*, Gogol *Holt lelkeje* alapján készült *Zenekari koncert Csicsikovnak*, valamint operák, *Carmen*, én *Carmenem*, *Rigoletto*, *Várászfuvola* és más művek alkották. Ám a fő

dolog abban rejlett, hogy ez lényegében egy színész színháza volt. Andrej Gyennyikov magára osztotta a főszerepet, és a többi színész csupán statiszta volt, a háttéralkotó. Gyennyikov valóban nagyon értett a bábokhoz (a vajanghoz, az óriásbábohoz, a marionetthez), muzikális volt, kiváló mozgással és jó énekhanggal rendelkezett, szerette, ha „élőben” megjelenhetett az előadásban, de a színpadon elsősorban csak önmaga érdekelt, és az a lehetőség, hogy minél inkább csillogtathassa tehetségét.

Emlékeztetek arra, hogy Szergej Obrazcov szintén kiváló bábszínész volt, jól emlékszem ritka szépségű és kifejező erejű kezére, bársonyos tenorhangja volt, kiválóan adta elő a régi románcokat, a kis paraván mögött gyakran lépett fel esztrád programokkal, melyeknek több száma ma már klasszikusnak számít. A keze, az ujján egy-egy kis golyóval már régóta a színház szimbóluma lett, és a kesztyűsbáb, Tyapa beutazta a fél világot, de életében az alapvető a színház volt – ez volt a híres Maestro több évtizedes alkotói tevékenységének az értelme. Mint egy igazi gyűjtő, kiváló társulatot hozott össze, színészeit, Zinovij Gerdet, Szemjon Szamodurt, Jevgenyij Szperanszkijt, Jeva Szinyelnikovát és a többieket nézők ezrei ismerték, lelkesedtek értük, és őket próbálták utánozni a fiatal, kezdő bábjátékosok. Mellesleg e kitudó művészek egyike sem rendelkezett speciális bábszínészi végzettséggel.

De térjünk vissza Andrej Gyennyikovhoz. A színészek közül együttműködött vele híveinek egy csoportja, s noha nem kevés követője és hódolója volt, nem tudta irányítani a színházat, hiszen egyáltalán nem érdekelték a nagyszámú közösség problémái, melynek következtében nyíltan szembefordult vele a társulat. Gyennyikovról múlt időben beszéltek, mivel sajnos, nem is olyan régen tragédia történt – elvesztettük őt. Ez a hír megrázott mindenkit, nagyon korán ment el, miután fényes üstökösként feltűnt a bábművészet horizontján.

Ugyanebben az időszakban az Állami Akadémiai Bábszínház vezetősége továbbra is rendíthetetlenül kereste a jelöltet a művészeti vezető tisztségére. A színházban az előadásokat Oroszország különböző városaiból ide érkező ismert fiatal rendezők

Carmen. R. Borisz Konsztantyinov. Vologda, Teremok Bábszínház, 2013

Mindenki más és a kutya

valósították meg. Szabad kezet kaptak a darabválasztáshoz és a művészi megvalósításhoz, de mindig hangsúlyozták, hogy ez Szergej Obrazcov színháza, ahol a legjellemzőbb a pálcás báb. Meg kell jegyezni, hogy a vendégrendezők megfogadták a kitartóan nekik szánt ajánlásokat, de időnként olyan művészi megoldásaik is voltak, amelyek nem voltak „tipikusak” az Állami Akadémiai Bábszínházban. Például az Oroszországban és külföldön is népszerű rendező, Jevgenyij Ibragimov egy felnőtteknek szóló előadásban úgy adta elő Csehov *Lakodalom* című színművét, hogy különféle maszkokat használt fel, amelyek a báb viselkedését imitálták. Sajnos, ez az eredeti kísérlet nem végződött sikerrel.

A főrendező keresése egészen 2013-ig folytatódott, amikor megnevezték az újabb jelölt nevét. A nagyon tehetséges, Oroszországban és külföldön egyaránt jól ismert Borisz Konsztyantinov volt az, akinek az előadásait állandó érdeklődés kíséri, és heves vita tárgyát képezik kollégái körében. A szentpétervári Színházművészeti Akadémián végzett, sok előadást rendezett a legkülönfélébb felfogásban.

Színházi rendezői alapképzettsége és a képzőművészet iránti vonzalma lehetőséget nyújtanak arra, hogy sikeresen hozzon létre olyan „szintetikus” előadásokat, melyekben a bábnak mindig a legfontosabb és a legjelentősebb szerep jut. A báb, az ember, a képzőművészet, a zene és a szöveg egyesítése révén Konsztyantinov mindig el tudja érni, hogy mind a forma, mind a műfaj szempontjából vadonatúj előadást teremtsen. Ez lehet Andersen *A hóember* című meséje alapján készült elegáns miniatűr, melyet a legkisebbek számára egyetlen színész ad elő, vagy Vagyim Levin és Renata Muhina költők, gyermekkoruktól fogva mindnyájunk számára jól ismert verseiből összeállított családi előadás, *Mindenki más és a kutya*, melyben színészek és különféle rendszerű bábok sokasága vesznek részt. A Szergej Obrazcovról elnevezett színházban az új főrendező még nem rendezett felnőtteknek szóló darabot, talán azért, mert még nem jött el az ideje, de Borisz Konsztyantinov

legyőzi ezt az akadályt, már csak azért is, mert pályája során nem egyszer szólította meg a felnőtt közönséget. Nagyhatású bábelőadása, a *Carmen*, melyet Vologdában állított színpadra, a különféle fesztiválokon rengeteg díjat nyert, és maga a rendező ebben az évben kapta meg a legjelentősebb orosz színházi díjat, az *Arany maszkot*. Kirov városában pedig sikerrel játsszák *A hatos számú kórterem* című darabot, melyet Csehov azonos című elbeszélése alapján rendezett.

Borisz Konsztyantinov számára mindig fontos és felelősségteljes a bábtervezővel folytatott munka, ő maga is kitűnően rajzol, szereti felvázolni a bábót, „megragadni” a jellemét. Előadásaiban kesztyűsbábok és árnyfigurák, merevpálcás marionettek és síkbábok vesznek részt, időnként az animációs filmek bábos megoldásait is alkalmazza (*Az én Carlsonom, Leningrádi nő*). Kimeríthetetlen a fantáziája, felfokozottan érzékeli korát, komolyan izgatják az élet értelmével és a társadalommal kapcsolatos kérdések. A művész és közeli kollégái véleménye szerint az orosz bábszínházban az ideiglenes alkotói hanyatlás korszaka véget ért, és újból érzékelhető az előre mutató mozgás: „nemrégén még a gödörben voltunk, de ma, 2014-ben már megjelent az erő és az energia. Itt az ideje, hogy felhalmozzuk az intellektuális tőkét”³.

Konsztyantinovnak feltették a kérdést: „Megengedheti-e magának, hogy itt, a Szergej Obrazcovról elnevezett bábszínházban, a konzervativizmus védőbástyáján merészen kísérletezzon?” Ezt válaszolta: „Úgy gondolom, igen. Nemleges válasz esetén nem jöttem volna ide. Ha manapság Obrazcov csendben, lopakodva megjelenne a teremben, leülne és megnézné az előadásait, nagyon elcsodálkozna: miért maradt meg minden úgy, ahogy 1968-ban volt? Hiszen energiája még itt él a színházban, de megrekedt, mert a színészek is megrekedtek. Az a legfontosabb, hogy az igazat mondjuk, bármely nyelven, legyen az akár annak a színháznak a nyelve, ahol a bábok beszélnek”⁴.

3 A. Goncsarenko interjúja Konsztyantinovval: „Érdekes számomra, hogy a nagymamát visszatérítem a gyermekkorba”. Az *Arany maszk* fesztivál megbízásából készült 2014-ben, Moszkvában.

4 Uo.

Mindenki más és a kutya. R: Borisz Konsztantyinov, T: Jevgenyij Sahotyko

Nekem tetszik ez a válasz, hiszen ahogy az orosz közmondás is tartja: „a merészség falakat dönthet”. Reménykedjünk, Borisz Konsztantyinov bátor döntése, hogy átlépi az Akadémiai Színház küszöbét,

és ott is marad, helyesnek bizonyul. Ki tudja, az is lehet, hogy személyében a két ellenlábás, Szergej Obrazcov és Mihail Koroljov végre békét kötnek.

Szőke Katalin fordítása

TWENTY YEARS WITHOUT OBRAZTSOV

One of the most important and famous puppeteers of the last century, Sergey Obraztsov, has not been among the living for more than twenty years. With his range of versatility and creativity, this extraordinary master reflected the 20th century in his works. He essentially created the Soviet-Russian professional puppet theater. After his death, his friends sought to preserve the traditions of the past, and to have Obraztsov's name and style live on in the nation's leading theater. While Mikhail Korolev and his students had the most power in St. Petersburg, Rezo Gabriadze, who claimed to be a follower of Obraztsov, ran at the State Academic Puppet Theater for a short time. Ekaterina Obraztsova followed him, then came the extremely talented Andrei Dennikov. He had a good understanding of puppets, was musical with a good singing voice and could move well, but on stage, he was mostly interested in himself. His early death prevented his great gifts from coming to fruition. In 2013, Boris Konstantinov was named new artistic director. He is known for his inexhaustible imagination and is seriously intrigued by exploring the meaning of life and society. According to him and his colleagues, the decline of the Russian puppet theater has ended. There is hope that Konstantinov will continue to work at the State Academic Puppet Theater.